

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi

Cilt, IX. Sayı: 3

Eylül 1951

BUGÜNKÜ İSVEÇ ŞİİRİ

YOHANNES EDFELT

Çeviren : *Asistan* Leman YOLAÇ

9.II.1951 Tarihinde Fakültemizde bu günkü İsveç şiiri hakkında aşağıdaki konferansı veren tanınmış İsveç şairi Yohannes Edfelt Fakülte Dekanı Profesör Bekir Sıtkı Baykal tarafından şu sözlerle dinleyicilere takdim edilmiştir :

Yohannes Edfelt, henüz 46 yaşında olmasına rağmen İsveç'in tanınmış ve en velût şairlerinden biridir. Şimdiye kadarki şiirlerini 1 kitap halinde çıkarmış olduğu gibi İngilizce, Fransızca ve Almancadan yapmış olduğu şiir tercümelerinin yekûnu da birkaç cilt tutmaktadır.

Aynı zamanda Edfelt, en ince görüşlü ve en objectif bir edebiyat münekkidi olmak şöhretini de taşımaktadır. Aylık ve günlük mecmualarla gazetelerdeki edebî tenkitleriyle şair, sanat cereyanları ve eserleri üzerinde memleketin efkârı umumiyesine istikamet vermektedir.

Edfelt'in şiir sanatını kısaca karakterize edecek olursak şairin şekil bakımından ananeye bağlı kaldığını belirtmek lâzımgelir. Birçok modern şairlerin aksine olarak vezinli ve kafiyeli şiir yazmaktan kaçınmamaktadır.

Şiirinde yaratıcılık bakımından göze çarpan yenilik, tablolar çizerken kullandığı lisanın kudretinde kendini göstermektedir. Taptaze, gayet cesurane ve aynı zamanda apaçık olarak çizdiği tablolarla asırların ananesini inikas ettirmekte, mahir bir üstaddir.

Şair, sadece zamanımızın problemlerini açık bir şekilde ifade etmekle kalmamakta, aynı zamanda okurlarına bu problemler hakkındaki fikirlerini de müessir bir şekilde telkin etmektedir. Kültürel ve tarihi münasebetleri göz önünde tutan bir anlayışla çok defa iztirap içinde kıvranan insan oğlunun dertlerini terennüm eylemektedir.

Kısaca Edfelt, klâsik zemin üzerinde kalan modern bir şairdir.

BUGÜNKÜ İSVEÇ ŞİİRİ

Konuşmamın esas konusu olan "İsveçte bugünkü lirik şiirin gelişmesi,, ne geçmeden önce XVIII. ve XIX. asırlarda İsveç şiirine kısa bir bakış uygun olur sanıyorum.

XVIII. asır Fransız Edebiyatının ortaya attığı fikirler çağdaş İsveç şiiri üzerinde derin tesirler yapmıştı. Bu şiir, bazan Voltaire'in, bazan da Rousseau'nun tesiri altında insan aklının kudretine inanç, yahut pastoral ve idilik şiir tarzında tabiata karşı renk ve şekil hassasiyeti ve bir coşkunluk ifade ediyordu. XIX. asırda İsveç şiiri Goethe ve Schiller'in temsilciliğini, ve neoromantiklerden Schelling'in felsefede önderliğini yaptığı ve Almanyada Schlegel, Novalis ve Tieck'in, Fransada da birçokları arasında bilhassa Châteaubriand'm şiir sahasında tatbik ettiği Alman idealizminin derin surette tesiri altında kaldı.

Tegner, Geijer, Stagnelius ve Atterbom gibi büyük şairlerin yaşadığı XIX. asrın başlangıcı İsveç şiirinin altın çağı oldu. *Runeberg'in* şiirlerinde bir klâsik ruh, Eski Yunan ve Roma şairlerinininkine yakın bir tabiat ve insan anlayışı vardı. Hayatı Finlandiyada geçmesine rağmen lirik ve epik eserlerini İsveç dilinde yazdı. Esrarlı bir karışıklık gösteren lirik şair ve nesirci Almqvist için Fransız ve Alman Romantiklerinin büyük bir ehemmiyeti vardı, fakat aynı zamanda burjuva liberalizmi ve bu liberalizmin gerçekliği de eserlerinde derin izler bırakmıştı. Alman idealizminin XIX. asrın ikinci yarısında hâlâ faal olan *Viktor Rydberg* üzerinde de büyük tesirleri olmuştu.

İlk defa Fransada uyanan natüralizm cereyanı —Flaubert ve Zola'nın natüralizmi— İsveç edebiyatının şimdiye kadar en kavrayışlı dâhisi August Strindberg'in tesiriyle tamamen kendine mahsus, eşsiz bir realizme döndü. Hayatının son kısmında *Strindberg* Fransada doğan ve sonraları pek çok İsveç şairini 1880 yıllarının natüralizminden kendine doğru çeviren sembolizmin ilk belirtilerine bigâne kalmadı. 1890 yılları İsveçte büyük bir lirizm çağı oldu. Bu sıralarda Verner von Heidenstam, Gustaf Fröding, Oscar Levertin ve Erik Axel Karlfeldt zenginlik ve parlaklık bakımından XIX. asrın başlarındaki Tegner ve Stagnelius gibi büyük şairlerin lirizminden hiç de aşağı kalmıyan hattâ Fransız edebiyatında Verlaine'in Mallarme'nin, Verhaeren ve Maeterlinck'in şiirleriyle mukayese edilebilen bir lirik şiir yarattılar. İsveçin büyük destan şairi Selma Lagerlöf'in de 1890 yılları şairleri ile ilgisi vardır ; roman ve hikâyelerinde lirik bir hava mevcuttur ; meslekdaşları Heidenstam, Fröding ve Karlfeldt gibi o da büyük şehirler dışındaki hayatı anlatmaya ve kaderde, karakterde insan unsurunu ifadeye çalışıyordu.

XX. asırda İsveç lirik şiiri sadece birkaç üstadın hâkimiyet sahasına inhisar etmemiştir.

Yeni devrin en kendine has şairlerinin ancak 1890 yıllarının şiir kılıfına bürünmekten ileri gitmiyen körü körüne taklitçi şiir tarzının aleyhine

dönmeleri çok tabîî idi. Ortaya çıkan yeni durum herbiri üstünde ne kadar başka başka tesirler uyandırırsa uyandırırın asrın en ilgi çeken üç şairi Bo Bergman, Vilhelm Ekelund ve Anders Österling'in her üçünün de eserlerinde, büyük, ağdalı, şairane sözlere, artık eskisi gibi kusurları örten derin bir heyecanın desteklemediği bir nevi lirik hitabete karşı bir isyan görülür. Heinrich Heine'nin tesiri altında kalmış olan Bo Bergman'ın ehemmiyeti herşeyden çok lirik çalgısının tonunu alçaltmış oluşundadır : Bergman basit, günlük hayatta kullanılan kelimelerin üstadı oldu. Fakat bu daraltılmış çerçeve içinde çok tesirli bir lirik hava yaratabildi.

Vilhelm Ekelund'a ilk ilhamları veren Güney İsveçte doğduğu Skane eyaletinin tabîî manzaraları olmuştu. Fakat Klâsik Alman şiirinin — meselâ von Blaten'in— ve Verhaeren, Verlaine, Stefan George gibi sembolistlerin tesirlerini gördüğümüz, hüznü ve o ruh dolu memleket tasvirlerini ifade eden ilk eserlerinin yerini az sonra, hayatın saf ve vakur güzelliklerine yazdığı şiirler aldı. Ekelund güzelliğe karşı hayranlığını, derin bir eski Yunan ve Lâtin felsefesi anlayışının zenginleştirdiği asil ve muhteşem bir dille ifade etmiştir. Elinde serbest vezin —yani kaidelerin zincirinden kurtulmuş şiir— İsveç lirik şiirinin şahikalarından birine ulaşır :

Ruhun özleyişi
 Bitmez tükenmez
 Ne dünya ülkeleri,
 Ne kaynaşan şehirler,
 Ne de denizlerin heybeti.
 Bir gün durdurabilir
 Ebedî huzursuzluğunu.
 Kim o çıkaran
 O nağmeleri ?
 Ah, bu akseden müzik
 Kalbimin tellerinde,
 Kalbimin, her zaman
 Her zaman çok gergin
 Tellerinde !

Österling'in sade, süsten uzak, olgun şiirlerinde hâkim unsur doğduğu yerlerdeki tabîî güzelliklere karşı aşkıdır. Österling, İngiliz Romantiklerinin bir tilmizi telâkki edilebilir ; şiirlerinde Shelley'in, Keats'in ve bilhassa Wordsworth'ün tesirleri vardır. Şiirinin gelişmesi, gene romantik bir Weltschmerz'den ruhen kavranmış günlük bir hayat realizmine doğrudur. Basit, hergünkü hayattaki şiir havasını yakalayabilmek gayreti ona modern İsveç şiirinde birçok taraftar ve müttefik kazandırdı. Stockholm'un fakir mahallelerinin iddiasız şarkılarını terennüm eden Erik Lindorm bu bakımdan zikre değer. 1920 yıllarındaki bir grup İsveç şairi gibi Lindorm da İngilterede Kral George devri şiirini yaratan Davies, Rupert Brooke, Harold Manroe gibi İngiliz şairlerine benzer. İleride de göreceğimiz gibi İngiliz

ve Amerikan şiirinin tesirleri bugünkü İsveç şiiri üzerinde her zaman çok kuvvetli olmuştur.

1909 da yazılmış olan "Günümüzün lirik şiiri,, adlı bir denemesinde Österling şaire "bir Pazar havası,, seçmemesini söylüyor. Zaten böyle bir şey birinci Dünya Harbi ve iki harb arası devri şairleri için büyük bir ihtiyaç da olmadı : tehdit dolu bir hafta günü, kurşunî, kasvetli bir gök, yahut harbin parça parça ettiği bir ufuk, şiirlerinde ekseriya manzara için kâfi geliyordu. Karşımızdaki kâinatın şiirlerine aksetmiş hayallerinde, başka bakımlardan çok farklı şahsiyetler olan Dan Anderson, Par Lagerkvist, Edith Södergran, Bertil Malmberg, Erik Blomberg, ve Birger Sjöberg gibi şairlerin eserlerinde az veya çok derin bir şekilde, kısır, uğursuz, karmakarışık ve endişe dolu bir çağın izleri vardır. İlk eserleri Alman ekspresyonistlerinin tesiri altında kalmış olan ve Werfel, Hasenclever ve hem diğer Alman ekspresyonistlerine, hem de Appolinaire gibi Fransız şairlerine benzeyen Par Lagerkvist İsveç şiirinin üslûbunu yenileştirenlerden biridir. Şiirine âbidevî, fakat sadeleştirilmiş bir şekil vermek başlıca gayesidir. Bu sadeleştirme mesleğinin ilk zamanlarında kurduğu bir san'at programının bir kısmını teşkil ediyordu. 1913te çıkan "Söz san'atı ve Hayal San'atı,, adlı manifestosunda modern lirik şiirler için iptidâî şiirin bir örnek olarak alınmasını ileri sürüyordu. Yazısının bir yerinde şu satırları okuyoruz : "Bir ölüye yeknesak bir mersiye ; Afrika yerlilerinden bir kabilenin son derece basit diliyle ifade edilmiş ; aynı fikrin değişik şekiller içinde mütemadiyen tekrariyle mersiye'nin havası öyle ağırlaşıyor ki boğulacağız zannediyorsunuz : işte san'atın en safı, en duygu dolusu ! Büyük harb ilâhına ithaf edilmiş eski Astek şiirlerindeki geniş anlayış, ağır, ciddî ahenk ve san'atta sonsuz kudret ve azameti canlandırmağa çırpınan hayaller : işte en âbidevî san'at !,, Lagerkvist'in san'atını temsil eden şiirlerden "Gövde,, adlı eseri şöyle başlar :

Yalnız sen, ey sinem, yalnız sen kaldın
 İstirap çekebilecek,
 Acının derinliklerini duyabilecek,
 Hem hiç şikâyet etmeden.
 Toz dolu ağzım,
 Bilinmez diyarlarda çökmüş.
 Toz dolu boğazım
 Acısını bile haykıramaz.
 Kollarım bacaklarım
 Kırık kabuklar gibi durur,
 Yolun çakıl örtülü ucunda,
 Gelen çiğner geçen çiğner.

Bu parçaya dikkatle bakarsak genç şair Par Lagerkvist'in manifestosunda istediği neviden bir lirik şiir ifade etmeğe çok güzel muvaffak olduğunu görürüz. Herşeyden çok bu mısralar "âbidevîlik,, şartını tahakkuk

ettirmiş oluyor : dili hem sade hem de vakur, şiirde hâkim ve ulvî bir yapı var. Lagerkvist bu şiirinde en derin şahsî bir istiraptan sıyrılıp ferdî hudutların silindiği her şeye sinmiş bir insanlık duygusuna doğru yükseliyor. Burada insan kusurluluğunu ve insanî dertleri sembolize eden gövde bakışlarını üstüne çivileyip tutuyor : işte önünüzde, yıkılmış, harap olmuş bir dünyanın, insanların açıkça göremedikleri, yahut şairin de söylediği gibi "kat'iyet içinde huzur bulamadıkları,, bir dünyanın büyük bir âbidesi gibi duruyor.

Edith Södergran, yeni şiir üslûbunun başka bir yaratıcısı idi. Finlandiyanın İsveççe konuşan kısmında modern temayüller gösteren bir şiir tarzı ortaya koydu. Bu tarz 1920 yıllarının ilk başlarında daha önceki şiir tarzının yerini alacak, yahut onunla beraber yaşayıp gidecektir. Edith Södergran üzerinde Alman filozofu Nietche)'nin ve sonraları antropozof Rudolf Steiner'in derin tesirleri olmuştu. Şiirinin şekli üzerinde de modern tarzdaki Rus şiirinin, meselâ ilk gençlik çağlarını geçirdiği St. Petersburg'dâ yaşayan ve dekadandan bir şair olan Severjanin müessir olmuştu. Edith Södergran mağrur, ateşli ve asabî ruhunu, kalbindeki duygu ve düşünceleri özlü bir dille ifade imkânını buldu. An'anevî nazım şeklini, şiirdeki eğilip bükülmez kalıpları reddetmişti. İlhamına şimşek gibi inen ani büküm ve değişikliklerin serbestçe ve hemen dile gelmesini mümkün-kılacak bir şekil aradı ve buldu. Çabucak hayal değiştirmesi, düşüncelerinin hamlelerindeki cür'etkârlık, duygusunun ateşli şiddeti ve hareketliliği, işte bütün bunlar "Yaratanın Hayaletleri,, adlı şiirinde bulunabilir :

Demirden kalbim şarkısını söyleyecek
Kuvvet yine kuvvet.
İnsanlık denizi
Şekil yine şekil.
O büyük insan kalabalığı
İlâhlara zevk olsun diye.
Gevşek eğerler üstünde geliriz çalkalana çalkalana,
Biz, o bilinmiyen, şen yürekli, kuvvetli.
Rüzgâr önüne katıp götüreceksin mi hepimizi ?
Alaylı bir kahkaha gibi çınlar seslerimiz uzaklardan, uzaklardan...

Birger Sjöberg'in şiiri de yeni üslûba şekil vermekte mühim bir rol oynamıştı. "Frida'nın Kitabı,, adlı eserinde, fazla his düşkünlüğüyle istihza, içten duygularla eğlenceli bir mizah arasında bir oraya, bir buraya gidip gelen şahsî bir ifade tarzı buldu. Fakat en mühim eseri olan "Buhranlar ve Çelenkler,,inde derin bir endişe ve içindeki parçalanma duygusunu itiraf etti. "Buhranlar ve Çelenkler,, insana son derece dokunan samimî bir hüznün ifade edildiği bir şiirdir. Yepyeni hayalleri, her zaman pek kolaylıkla kavranılamıyan sembollerle hem hususî hayatının istiraplarını, hem de dünyanın içinde bulunduğu derdi ifade eden bu şiirler büyük ilgi çekecek insanî bir belge halini alır.

1930 yıllarında iki şair ortaya çıkar : Rjalmar Gullberg ve Nils Ferlin. Her ikisinin de İsveç şiirinin bugünkü gelişmesi üzerinde mühim tesirleri olmuştur. Gullberg, İncilin ilham ettiği fikrî, karanlık bir hüznün, yahut zarif bir istihzanın ifadesi olan konulu şiirleriyle, samimî şahsî itiraf lariyle ; Ferlin halkın sevdiği havalardan, derin bir endişeyle ve bir darağacı mizahının garip bir şekilde karıştığı şarkılarıyla tanındı. Fakat bu son iki şairi, içi boş sözlere ve Karin Boye, Harry Martinson, Artur Lundkvist ve Gnnar Ekelöf gibi temsilci şahsiyetlerle dolu İsveç şiirindeki diğer şairlere karşı istihfakâr tavırları, bilhassa herşeyi tabii gören modern eda, aynı yolun yolcusu Edith Södergran'a yaklaşıyor. Sonra bu şairlerin T. S. Eliot, D. H. Lawrence, Auden, Sandburg ve Lee Masters'in temsil ettikleri bugünkü İngiliz ve Amerikan şairleriyle de birleştikleri noktalar var. İster iptidâî şiir taraftarı, ister sürrealist olsunlar, hepsinde şiir ifadesinde yepyeni bir tarz yaratmak isteği var ; hepsi de dili yenileştirmek hususunda muvaffak olmuş kimseler. Şiirlerinden birinin adı olan "Ağacın Hatırı İçin,, de manidardır. San'atının zirvesine eriştiği anlarda durmadan hususî hayatının meselelerini düşünüşü Edith Södergran'ın şiirlerine hayatın gelişme ve yaratma kudretlerine olan bağlılığını dile getiren dokunaklı, karışık bir eda verir. Onun şiir âleminde aydınlık ve karanlık melekleri mücadele halindedir ; karanlık melekleri dünyanın ruhanî kurtuluşu için aydınlık melekleri kadar elzem gibidir.

Zamanımızın en genç İsveç şairleri arasında ekseriya "1940 yılları şairleri,, diye anılanlarda kuvvetli bir kötümserlik havası sezilir. Bu kötümserliğin şeklen ifadesinde İngilterede ve Amerikada Pound'un, Eliot'ın, Auden ve Stephen Spender'in şiirlerindeki yakın bir eda vardır. "Çorak Ülke,, adlı uzun şiirinde Eliot'ın ifade ettiği duygular genç İsveç şairlerine hiç de yabancı gelmiyor. Kötümserliklerini umumiyetle aralarında bir bağ olmıyan, üslûpla fikirlerin mücadele halinde olduğu, hakikat âlemin-den, rüya ve hayal âlemine kadar bambaşka unsurların bir araya getirildiği bir nazım şekliyle ifade ediyorlar. Deneme mahiyetindeki bu şiir tarzı hakkında hemen sathî bir hüküm vermemeli, yahut bunları "anlamak güçlüğü,, kolayca cesaretimizi kurmamalı. Evvelâ bu şairlerin esas anlatmak istedikleri şeyi anlamalıyız : şiirleri keşmekeş ve yoksulluk içinde bulunan ve iki cihan harbinin harabeye çevirdiği bir dünyanın kazandırdığı hayat tecrübeleri üzerine kurulmuştur. Ekseriya bugünkü dünyanın bütünlüğünü kaybetmiş mahiyetine, yeniden düzenlenmemiş taraflarına kudretli bir ifade vermekte muvaffak da olmaktadırlar. Şiirlerinde yırtılmış, yıpranmış bir şekil içinde, ânî ve şaşkırtıcı tezatlarla dolu hem duygu, hem fikir var. Ebedî şiir ruhu, bu cevherlerle dolu, birçok mânalara gelebilen, güç ve bir parça hissi veren şekil içinde de aksedebilir. İsveçin en son lirik şiirindeki üslûp ve ruhu belirtmek için bu neslin en ileri gelen şairlerinden Erik Lindegren'den birkaç mısra seçilebilir :

Bir düşman vurmak, bir sigara sarmak,
 Fırtınada bir fener gibi yanıp sönmek,
 İki tarafın ördükleri ağa tutulmuş bir sinek gibi durmak,
 İnsanı talihsiz doğmuş sanmak, sadece doğmuş iken.
 İşlemiyen herşeyin çalışan bir parçası olmak,
 Ya başka bir şey olmak, ya hiç olmamak,
 Kurşunî bir taş gibi nefretin duvarına sokuşturulmak,
 Ama fundadan zevk alır gibi etrafındaki taşların beraberliğini
 duymak...

II.

İstirap En Büyük Heykeltraştır

İstirap en büyük heykeltraştır,
 Phidias'dan da büyük ;
 Gölgeden, kandan yaratır
 Keder âbideleri.
 Gönlümüzü dolduran karanlık
 Yaşayan çamurudur onun.
 Hünerli, hassas eller
 Şekil verir kabartmaya heykele.
 İçinden gelişir san'atı,
 Gariptir malzemesi.
 Baştanbaşa yıkılmış herşey
 Kılar onu ebedî bir timsal.

III.

Hayatın Hayatı

Gecenin sinesine yakın,
 Onun müşfik nefesine bürünmüş ;
 Bakışı uysallık takı,
 Nabzında akar huzur !
 Hiçbir gün ışığı veremezdi
 Bana bir ana kucağı.
 Olsun dalga dalga inen saçın
 Yanağımda bir çiçek kokusu
 Sefaletin günlük kanunu
 Ekmek yerine taş verdi bize.
 Tasdike giden yol !
 Geri çevrileni doyur, Nyx.
 Göğsünde adsız, dilsiz,
 Duruyorum, kanımız bir,
 Ateşte bir semender gibi ;
 Denizde bir yosun gibi.

LEMAN YOLAÇ

IV.

Eski Timsal

Kime o gülüş ? Eski efsanelerin ışığı mı.
Getirdi dudaklarına o gülüşü ?
Sessiz asırlar arkasından gülümsüyor.
Görmüş mü acep bir zamanlar güneşten parlak ışık ?
Olmuş mu şebnemden, elmastan günleri ?
Akşamları herhalde kehribardanmış ;
Gölge ummanlarından bir parıltı yakalıyabilmek,
İşte böyle geçer çoğunun ömrü. Ey arkadaşım,
Ayazlı gecede kamaştırır mı acep gözlerimizi
Dudaklarında esrarlı ateş işaretleri ile ifade edilen şu söz :
Şırlıtısı huzur olan bir pınar var,
Gece bile sönmiyen bir gülüş var.

V.

Bahar Kurbanı

Ey Bahar, sen ölümle, sonraki dirilişi öfersin iç içe ;
Çayırı sen kışın uyuşturucu uykusundan uyandırırısın.
Yeşil filizler kıyama hazırlanmış.
Sensin çimlerin köklerini aşk dolu ateşle ısıtan.
Kabaca birleştirirsin çürümekle şekil değiştirmeyi,
Geçen yılın kasvetli düşüncelerini yeni guddelerin şarkısıyla.
Baharın nezri zenite doğrudur,
Fakat mukadder yolunda gider nadire.
Muammalı bir meşakkatle, ey Bahar, sen iç içe geçirmişsin
Usarenin coşkunuyla azalışını ;
Kör parmaklarla beceriksizce hayata doğru uzanan herşey
Hem de ölümüne doğru yol alır.